

Jyväskylän yliopiston kirjaston **tiedotuslehti** **Verkkomakasiini**

Informaatiolukutaidon hallinnan standardeista tiedonhankinnan opetuksen perusta?

Verkko-opetuksen lisääntyminen edellyttää monipuolisia taitoja hakea, käyttää ja arvioida erilaisia tietolähteitä. Informaation kriittinen käyttötaito on osa akateemisia perustaitoja ja tämän alueen opetuksesta on tulossa eräs kirjastojen keskeinen tehtävä. Tähän liittyen Suomen Tieteellisen Kirjastoseuran Opintopalvelut -työryhmä järjesti 11.4.2001 yhdessä HY:n Opiskelijakirjaston kanssa työseminaarin aiheesta *Informaatiolukutaidon hallinnan standardit*. Seminaariin ilmoittautui ja siihen osallistui yli 40 tiedonhausta ja sen opetuksesta vastaavaa henkilöä yliopistojen ja korkeakoulujen kirjastoista. Seminaarin työskentelyn pohjana oli ACRL:n (Association of College and Research Libraries) 18.1.2000 hyväksymät standardit *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* (<http://www.ala.org/acrl/ilcomstan.html>).

Standardointihankkeen taustaa

Opiskelijakirjasto järjesti elokuussa 2000 kaksi seminaaria kirjaston roolista verkko-opetuksessa. Patricia Davitt Maughan Berkeleyn yliopiston kirjastosta esitteli seminaareissa informaatiolukutaito-opetuksen laajenemista amerikkalaisissa yliopistokirjastoissa. USA:ssa on mm. vuonna 1997 perustettu Information Literacy Institute (<http://www.ala.org/acrl/nili/charge.html>) tukemaan informaatiolukutaitoon liittyvää työtä, kirjastonhoitajien kouluttautumista ja tiedonhaun opetuksen integroimista tutkintovaatimuksiin ja yliopistojen opintoihin. Kirjastonjohtaja Ellen Meltzer Berkeleyn yliopiston opiskelijakirjastosta (Teaching Library) tiedusteli seminaarin jälkeen, voisiko Opiskelijakirjasto käännettää standardin suomeksi ja selvittää suomalaisten yliopistokirjastojen kiinnostusta standardin hyväksymiseen tiedonhaun opetuksen perustaksi. Ellen Meltzer kuuluu ACRL:n työryhmään. Opiskelijakirjasto käännetti standardin Helsingin yliopiston kielikeskuksessa. Suomennos löytyy osoitteesta <http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/hankkeet/infolit/korjattu/suom1.htm>. Standardi on tähän mennessä käännetty 15 kielelle.

STKS:n Opintopalveluiden työryhmä sai siis järjestettäväkseen yllämainitun työseminaarin, jonka tavoitteena oli arvioida standardien soveltuvuutta Suomeen sekä konkretisoida niiden käyttömahdollisuuksia yliopistoissa ja kirjastoissa. Lisäksi tavoitteena oli edistää tiedonhaun ja -hallinnan opetuksesta käytävää keskustelua ja tukea tämän alueen verkostoitumista. ACRL oli toivonut, että toukokuun loppuun mennessä he saisivat alustavan tiedon siitä, kuinka Suomessa näihin standardeihin suhtaudutaan sekä siitä, aiotaanko ko. standardit ottaa käyttöön maassamme. Opiskelijakirjaston johtaja Kaisa Sinikara on yhteyshenkilö ACRL:n suuntaan.

Informaatiolukutaidon hallinnan standardien sisällöstä

ACRL:n standardit koostuvat yleisestä osasta sekä viidestä standardista suoritusindikaattoreineen. Yleisessä osassa määritellään informaatiolukutaitoa sekä kerrotaan standardien käyttömahdollisuuksista korkeakouluopetuksen yhteydessä. Viisi standardia itse asiassa määrittelevät informaatiolukutaitoisen opiskelijan. Standardien mukaan informaatiolukutaitoinen opiskelija

- tunnistaa tiedontarpeensa ja määrittelee tarvitsemansa tiedon luonteen ja laajuuden
- hakee tarvitsemansa tiedon tehokkaasti
- arvioi tietoja ja tietolähteitä kriittisesti ja liittää uuden tiedon omiin pohjatietoihinsa ja arvojärjestelmäänsä
- käyttää yksin tai ryhmän jäsenenä tietoja tehokkaasti hyväkseen saavuttaakseen tietyn tavoitteen
- ymmärtää niitä taloudellisia, oikeudellisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä, jotka liittyvät tiedon käyttöön sekä käyttää tietoa eettisesti ja laillisesti oikein

URN:NBN:fi:juu-2007522 Issued 2001-07-17 © Jyväskylän yliopiston kirjasto
Standardin laatijoiden mukaan informaatiolukutaito muodostaa elinikäisen oppimisen perustan ja on kaikkia tieteenaloja, oppimisympäristöjä ja koulutuksen tasoja yhdistävä tekijä. Informaatiolukutaidon standardit on hyvä tuoda esille myös Suomessa juuri nyt, kun virtuaaliyliopistoa, verkko-opetusta ja oppimiskeskuksia rakennetaan. Standardit vahvistavat kirjastojen asemaa yliopistomaailmassa. Tavoitteena on, että informaatiolukutaidon elementit pyrittäisiin integroimaan entistä kiinteämmin eri oppiaineiden koulutusohjelmiin, myös kirjastojen antamaan tiedonhankinnan opetukseen.

Työseminaari 11.4.2001

Helsingin yliopiston päärakennuksessa 11.4. pidetty seminaari oli kaksiosainen. Aamupäivä koostui kahdesta alustuksesta, iltapäivä oli varattu ryhmätöihin ja niiden purkuun. Osallistujat oli jaettu jo ennen seminaaripäivää viiden standardin mukaisiin työryhmiin ja tarkoitus oli aloittaa standardien käsittely etukäteen sähköpostitse. Osallistujia pyydettiin mm. pohtimaan standardeja suhteessa omaan organisaatioon ja ylipäänsä sitä, onko tällaisille standardeille käyttöä. Etukäteiskommunikaatio ei ollut kovinkaan runsasta, mutta etukäteen annetut ajatustehtävät tehostivat ryhmätöitä ja vilkastuttivat seminaarissa käytyä keskustelua.

Aamupäivän ensimmäisen alustuksen piti professori *Pirjo Linnakylä* Koulutuksen tutkimuslaitoksesta. Hän valaisi erinomaisessa esityksessään literacy-käsitteen monia ulottuvuuksia ja teoreettista viitekehystä. Lukutaitohan on perinteisesti käsitetty lukemisen ja kirjoittamisen taitona (reading literacy, writing literacy). Lukutaito on kuitenkin paljon muutakin. Nykyisin puhutaan *monilukutaidosta*, jonka osa-alueita ovat perinteisen lukutaidon lisäksi visuaalinen lukutaito, multimedialukutaito, verkkolukutaito, digitaalinen lukutaito sekä tietokonelukutaito. Informaatiolukutaito voidaan myös katsoa yhdeksi lukutaidon osa-alueeksi. Linnakylän esityksen jälkeen virisi keskustelu siitä, vastaako suomennos *informaatiolukutaito* sisällöllisesti englanninkielistä käsitettä *Information literacy*. Kysymyksen on itse asiassa tiedonhallintataidoista, mutta tätä käsitelmäärittelyä pidettiin liian vaativana. Asia jäi ryhmätöissä pohdittavaksi.

Toisen alustuksen piti tutkijalehtori *Anne Nevgi* Helsingin yliopistosta. Hänen esityksensä käsitteli informaatiolukutaitoa verkko-opetuksen näkökulmasta. Esitelmöitsijä kertoi HY:n Avoimessa yliopistossa tekemästään verkko-opetuskokeilusta, johon osallistui n. 400 opiskelijaa. Tärkeimpiä verkko-opetuksen etuja opiskelijan näkökulmasta olivat www-ympäristön hyödyntäminen informaatio- ja tietovarantona, oppimismotivaation lisääntyminen sekä opiskelun omaehtoisuus ja itsenäinen etenemistahti. Verkko-opetuksen esteet liittyivät useimmiten teknisiin ongelmiin, mutta myös uuden oppimistavan outous ja ajanhallinnan vaikeudet sekä verkko-oppimisympäristön hahmottamisen vaikeudet mainittiin. Verkko-opiskelu edellyttää opiskelijalta laaja-alaisia opiskelutaitoja, mm. operationaalisia- ja informaation prosessointitaitoja sekä kognitiivisia strategisia taitoja, mm. kriittistä ajattelua ja oleellisen tiedon havaitsemista. Informaatiolukutaidon standardit ovat Nevgin mielestä käyttökelpoinen työkalu näiden taitojen hahmottamiseen ja kehittämiseen.

Tarvitaanko standardeja?

Mitä uutta nämä standardit sitten tuovat yliopisto-opetukseen ja opiskeluun? Eikö kriittisen ajattelun taito ole kautta aikojen ollut korkeakouluopetuksen tavoitteena? Eikö verkko-opetus ole vain eräs opetusmenetelmä ja miten ihmeessä kirjastojen rooli korostuisi sen yhteydessä? Näitä ja monia muita kysymyksiä pohdittiin viiden standardin "ympäri" koostetuissa ryhmätöissä. Koska kysymyksessä oli standardien ensimmäinen käsittely ja ryhmätyöskentelylle jälleen liian niukasti aikaa, ei ryhmissä niinkään keskityttyä ao. standardiin vaan pohdittiin yleisemminkin standardien tarvetta ja käyttökelpoisuutta.

Ryhmissä käyty keskustelu vakuutti osanottajat siitä, että tällaisia standardeja tarvitaan. Itse asiassa ne luovat vankan teoreettisen perustan kirjastojen tiedonhankinnan opetukselle. Kuitenkaan ei haluttaisi puhua *standardeista*, koska se vaikuttaa terminä liian vahvalta; *osaamistavoitteet* olisi parempi tai sitten tavoite, suositus, normisto. Voitaisiin puhua *Informaatiolukutaidon osaamistavoitteista yliopistoissa ja korkeakouluissa*. Informaatiolukutaito -käsite herätti myös keskustelua, mutta tässä vaiheessa ei sille kuitenkaan löytynyt parempaa vaihtoehtoa. Standardien nähdään kohentavan kirjaston imagoa, koska niiden soveltaminen edellyttää ja edesauttaa yhteistyötä ainelaitosten, opettajien, atk-henkilöstön ym. kanssa. Standardit nähtiin tärkeiksi opetuksen laadun valvonnan ja opetuksen suunnittelun apuna ja niiden toivotaan vaikuttavan pedagogisiin käytäntöihin siirryttäessä kohti ongelmalähtöistä opiskelua.

Keskustelun edetessä päädyttiin siihen, että kyseessä on tavallaan *suositusstandardi*: standardin tavoitelauseet ilmaisevat, mitä yliopisto-opinnot läpikäyneen tulisi tietää tiedonhallinnasta jättäessään yliopiston. Samoin standardeja voitaisiin käyttää ennakkotietojen testaamisessa. Esimerkiksi jos opinto-ohjelmaan kuuluu pakollinen tiedonhankinnan kurssi voidaan standardeja käyttäen testata opiskelijan tiedot. Mikäli osoittautuu, että opiskelija jo hallitsee kurssilla läpikäytävän aineiston, hänen ei tarvitse osallistua kurssille. Standardeja voidaan siis käyttää eräänlaisena tasokokeena: testataan tiedonhallinnan taidot opintojen alkuvaiheessa sekä päättövaiheessa, mahdollisesti myös muissa opintovaiheissa. Nämä tasokokeet voitaisiin standardoida kansallisiksi. Standardien tavoitelauseet soveltuvat hyvin myös gradujen ja muiden opinnäytteiden arvioimiseen. Standardeja voidaan markkinoida virtuaaliyliopiston kautta ja niiden laajimpia käyttöalueita ovat oppimiskeskukset, verkko-opetus ja avoin yliopisto.

Tiedonhankinnan koulutuksen oikeaan ajoitukseen tulisi kiinnittää huomiota. Oppimismotivaatio on korkein silloin, kun opiskelijalla on todellinen tarve tiedon löytämiseen esim. opinnäytettään varten. Yhteistyötä ja keskustelua ainelaitosten kanssa tulisi lisätä niin, että myös opettajat tulevat tietoisiksi informaatiolukutaidon tavoitteista ja sitoutuvat niihin. Tällä tavalla kirjastojen antama tiedonhankinnan opetus tukee parhaiten yliopiston antamaa muuta opetusta.

Yhteenveto ja jatkosuunnitelmat

Seminaarin loppuyhteenvedossa todettiin, että standardeja pidetään tärkeinä ja niitä voidaan soveltaa maassamme, erityisesti verkko-opetuksen ja virtuaaliyliopiston yhteydessä. Samalla korostui standardien välinekäyttö ja kansallisen yhteistyön tarve. Välittöminä jatkotoimenpiteinä STKS:n Opintopalveluiden työryhmä kokoaa seminaarin tuloksista yhteenvedon, joka julkaistaan Opiskelijakirjaston hankesivulla <http://www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/hankkeet/infolit/index.htm> sekä koostaa aihetta käsittelevän artikkelin Signumin syyskuun numeroon. Standardien jatkotyöstämisessä käytetään seuraavia kanavia: STKS:n hallitus, Yliopistokirjastojen neuvosto, Yliopistokirjastojen johtajien kokous, ARENE sekä Virtuaaliyliopistokonsortio. Kaisa Sinikara tiedottaa syntyneistä näkemyksistä ACRL:lle, jonka kannanotoista raportoidaan mm. Opiskelijakirjaston hankesivun kautta. Kauaskantoisemmista jatkotoimenpiteistä sovitaan myöhemmin, joten Informaatiolukutaitoaiheen työstäminen muodostanee jatkossakin STKS:n Opintopalveluiden työryhmän työskentelyn punaisen langan.

Anja Agander
Informaatikko